

УДК 378.14

ШВИДКА Світлана Олександрівна
доцент кафедри дошкільної освіти
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького
e-mail: svetfast@mail.ru

САМОАКТУАЛІЗАЦІЯ У СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

***Анотація.** У статті досліджується зміст поняття «само актуалізація», як важливого фактору формування професіоналізму майбутнього вчителя, аналізуються основоположні теорії самоактуалізації. Зокрема, теорія А. Маслоу про ієрархічну структуру потреб; теорія К. Роджерса, який визначає самоактуалізацію як процес реалізації творчого потенціалу; теорія Г. Олпорта, гідно з якою індивідуум являє собою динамічну систему, що розвивається. Автор підкреслює взаємозв'язок самоактуалізації і самореалізації особистості, оскільки самоактуалізація виступає показником повноти самореалізації особистості. Експериментальні дослідження, проведені автором доводять, що рівень самоактуалізації майбутнього вчителя впливає на формування його педагогічної майстерності, підвищення рівня сформованості знань, здібностей, педагогічної техніки, особистісно-професійних якостей майбутнього педагога.*

***Ключові слова:** педагогічна майстерність, гуманістична спрямованість особистості, здібності, педагогічна техніка, самоактуалізація, мотивація, самореалізація, ієрархічна структура потреб.*

Постановка проблеми. Сьогоднішній день характеризується складними, суперечливими, доленосними подіями, які породжують у свідомості людини відповідні думки, ідеали, образи, а також психологічні стани, настрої. Це зумовлює необхідність дослідження як зовнішніх реалій, так і свого внутрішнього світу, глибшого пізнання власного «Я», особистісного потенціалу, свого місця у світі, свого призначення.

У житті людина зазнає різноманітних впливів – з боку сім'ї, школи, засобів масової інформації та інших соціальних інститутів. Ці впливи бувають досить неоднозначними, різними по силі і змістовній наповненості. Особливо небезпечними ці різноякісні впливи є для молодого покоління. Молодь опиняється у зоні протиріччя, в якій досить складно вижити і залишитись чесною, порядною, відкритою людиною. Саме від учителів, вихователів, викладачів залежить якість і сила такого мікросередовища. Ось чому питання професіоналізму, майстерності педагога було, є і буде вічним і актуальним. При цьому важливо, щоб сам педагог усвідомлював і реалізував себе як самодостатню, високоорганізовану особистість.

Аналіз останніх публікацій. В історії української культури проблема виховання і навчання дітей завжди була у центрі уваги, зокрема таких видатних особистостей як І. Борецький, О. Духнович, Я. Чепіга, В. Сухомлинський, А. Макаренко. Ці проблеми знайшли своє продовження у працях В. Андрущенка, В. Беха, М. Євтуха, В. Журавського, І. Зязюна, Г. Сагач та багатьох інших учених.

Роль самореалізації і самоактуалізації у процесі становлення особистості досліджували вітчизняні і зарубіжні філософи Л. Коган, М. Михайлов, М. Недашковська, Л. Подоляно, Н. Цибра, Ю. Юхименко. Важливим підґрунтям дослідження сутності питань самоактуалізації і самореалізації є ідеї відомих психологів-гуманістів А. Адлера, Г. Балла, А. Маслоу, Г. Олпорта, К. Роджерса, В. Франкла, Е. Фромма, К. Юнга. Особливості професійно-педагогічної самоактуалізації досліджували О. Андрієнко, Г. Балл, Л. Кобильнік, Н. Литовченко, І. Тищенко, Т. Шестакова та інші.

Мета статті. На нашу думку, особливої уваги сьогодні заслуговує питання усвідомлення учителем своєї місії, свого призначення. Оскільки саме від світоглядних орієнтирів, ідеалів, ціннісної системи, від готовності людини до творчості, від уміння ставити стратегічні життєві цілі залежить те, чи відбудеться педагог, чи створить він необхідне гуманістичне середовище для повноцінного розвитку дитини. Тому **метою** статті є дослідження сутності самоактуалізації як важливого фактору формування педагогічної майстерності майбутнього вчителя.

Виклад основного матеріалу. За класичним визначенням “майстер” – це той хто особливо володіє знаннями і вміннями у певній справі. Чималий досвід дослідження проблем

професійної майстерності залишили провідні вчені України у сфері педагогіки. У їхніх працях глибоко і всебічно розглядаються питання педагогічної майстерності та її структури.

Так, І. Зязюн суть педагогічної майстерності розглядає як комплекс властивостей особистості, який забезпечує високий рівень самоорганізації професійно-педагогічної діяльності. А саме: гуманістична спрямованість діяльності педагога (інтереси, цінності, ідеали), професійні знання, педагогічні здібності, педагогічна техніка [1, с.30].

Складовими, що забезпечують високий рівень педагогічної майстерності, З. Курлянд вважає гуманістичну спрямованість, високий рівень національної самосвідомості, ідейну спрямованість, індивідуальний стиль діяльності, любов до дітей, творчість [2].

Гуманістична спрямованість за визначенням Т. Данилової розглядається як багатокomпонентне утворення, у структуру якого входить: високий рівень мотивації до оволодіння професією, в змісті якої домінують не лише пізнавальні, а й альтруїстичні, емпатійні мотиви роботи з людьми; готовність до співробітництва і оптимістична націленість на позитивний результат психологічного впливу; збалансована система екзистенціально-гуманістичних цінностей і ціннісних орієнтацій; високий рівень здатності до рефлексії і самопізнання [3, с.5].

Спрямованість особистості вчителя формується через самоактуалізацію, яку вчені визначають як «прагнення людини якомога більше виявити, розвинути і реалізувати свої можливості, прагнення особистості бути такою, якою вона може бути» [4, 5, 6].

Науковим підґрунтям дослідження питання самоактуалізації є теорія А. Маслоу про ієрархічну структуру потреб, у якій цінність самоактуалізації як саморозвитку, повноти реалізації свого потенціалу стає найвищою життєвою метою, сенсом життя людини. Модель особистості за А. Маслоу складається з наступних п'яти рівнів потреб: фізіологічні потреби; потреба людини у безпеці; потреба в приналежності та любові; потреба у самоповазі та повазі інших; потреба в самоактуалізації. Таким чином, А. Маслоу дійшов висновку, що самоактуалізовані люди мають наступні характеристики: більш ефективно сприйняття реальності; прийняття себе, інших і природи; безпосередність, простота і природність; сконцентрованість на проблемі; незалежність; свіже сприйняття; вершинні переживання; суспільний інтерес; глибокі міжособистісні стосунки; демократичний характер; розмежування цілей і засобів; філософське почуття гумору [7, с. 340-341].

На основі своїх клінічних спостережень К. Роджерс стверджував, що найпотаємніша сутність природи людини орієнтована на рух вперед до певних цілей, конструктивна, реалістична і вельми заслуговує довіри. Він вважав людину активною істотою, орієнтованою на віддалені цілі і здатною вести себе до них, а не творінням, яке роздирається силами, що перебувають поза його контролем [Там само, с. 352]. Вчений вважав, що вся поведінка людини надихається і регулюється певним мотивом, який являє собою «властиву організму тенденцію розвивати свої здібності, щоб зберігати і розвивати особистість». У контексті теорії К. Роджерса тенденція самоактуалізації – це процес реалізації людиною протягом усього життя свого потенціалу з метою стати повноцінно функціонуючою особистістю [6].

Основною в теорії Г. Олпорта є ідея про те, що індивідуум являє собою динамічну (вмотивовану) систему, що розвивається. Він вважав, що «будь-яка теорія особистості ґрунтується на аналізі природи мотивації» і пропонував свій власний аналіз мотивації, перераховуючи чотири вимоги, яким повинна відповідати адекватна теорія мотивації: узгодженість мотивів у часі, існування різних видів мотивів, динамічна сила когнітивних процесів, реальна унікальність мотивів [7, с.187].

У дослідженнях деяких вчених спостерігається тенденція до поєднання понять «самоактуалізація» і «самореалізація». Самоактуалізація виступає показником повноти самореалізації особистості. Вона свідчить про ступінь розвитку самосвідомості, рівень орієнтованості у життєвих і соціальних ситуаціях, наявність потенційних та реальних можливостей особистості для її самоздійснення, рівень організаційно-вольової зрілості в управлінні життєвими обставинами та подоланні життєвих труднощів [8, с. 7].

Л. Коган вважає самореалізацію «причиною самої себе» в тому розумінні, що вона є закономірним результатом внутрішньої активності суб'єкта. Самореалізація, за Л. Коганом, є процесом здійснення «самомоделі» – сконцентрованого та узагальненого уявлення людини про своє «Я», є проявом активної життєвої позиції суб'єкта. За допомогою відповідального ставлення до життя людина створює його вищий сенс, піднімаючись над дрібними почуттями.

Реалізувати свої сутнісні сили людині дає можливість свобода. Ця здатність узагальнено поставитись до цілісного ходу життя і є здатністю людини до самовизначення, її свободою [9].

Існує тісний взаємозв'язок між рівнем самоактуалізації та самореалізації особистості. Усвідомлення власних цілей, рівня знань, здібностей, творчого потенціалу сприяє формуванню професійної майстерності майбутнього вчителя. На основі експериментальних досліджень ми дійшли висновку, що високий рівень самоактуалізації, який притаманний 30% респондентів (студентів ННІ педагогічної освіти, соціальної роботи і мистецтва Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького), великою мірою впливає на ставлення студентів до навчання, до оволодіння професією. Ця група студентів характеризується високим рівнем активності, зацікавленості, самостійності, відповідальності. Відповідно, у студентів з високим рівнем самоактуалізації значно вищі показники сформованості компонентів педагогічної майстерності – професійних знань (педагогіки, психології, фізіології, методики викладання освітніх галузей), професійних здібностей (комунікативні, організаторські, проектувальні, аналітичні, прогностичні здібності), педагогічної техніки (уміння керувати своїм психофізичним станом, виразна пантоміміка, техніка мовлення, уміння встановлювати педагогічно доцільні контакти, впливати на особистість, створювати атмосферу творчості, обирати доцільні стилі у спілкуванні).

Висновки. На основі проведеного нами науково-теоретичного дослідження можна стверджувати, що самоактуалізація – це процес актуалізації людиною власних потенціалів та використання їх як засобів реалізації сенсу життя. Самоактуалізація проявляється у здатності людини усвідомити сутність свого «Я», аналізувати свої прагнення, устремління, вподобання, визначити власні можливості бути корисним собі і суспільству. Особистість з високим рівнем самоактуалізації розуміє своє місце у світі, бачить шляхи власної самореалізації. Крім цього людина активно діє на основі поставлених стратегічних і тактичних цілей. Самоактуалізація тісно пов'язана із процесом формування професійної майстерності майбутнього педагога, оскільки студент, осягнувши мотив стати висококваліфікованим учителем, проявляє належний рівень самоорганізації і активної дії в оволодінні професією. Це зумовлює у свою чергу сформованість компонентів педагогічної майстерності: спрямованості, знань, здібностей, педагогічної техніки, особистісно-професійних якостей майбутнього педагога.

Список використаної літератури

1. Педагогічна майстерність: Підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; За ред. І. А. Зязюна. – 2-ге вид. допов. і переробл. – К.: Вища школа, 2004. – 422 с.
2. Курлянд З.Н. Особистість вчителя сучасної школи: навч. посіб. / Зінаїда Наумівна Курлянд. – Одеса: ПДПУ ім. К.Ушинського, 2001. – С. 32-38.
3. Данилова Т.М. Формування гуманістичної спрямованості особистості майбутнього практичного психолога. – Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / Т.М. Данилова; Ін-т психології ім. Г.С.Костюка АПН України. – К., 2004. – 19 с.
4. Маслоу Абрахам Мотивация и личность / [пер. с англ. А. М. Татлыбаевой] / Абрахам Гарольд Маслоу. – 2-е изд. – СПб. : Питер, 2006. – 352 с.
5. Олпорт Гордон Становление личности. Избранные труды / [пер. с англ. Л. Трубицыной и Д. Леонтьева] / Гордон Олпорт. – М. : «Смысл», 2002. – 462 с.
6. Роджерс Карл Теория личности / [пер. с англ. В. Лях и А. Хомика] / Карл Роджерс. – К. : Ваклер, 1997. – 320 с.
7. Хьелл Ларри Теория личности / [пер. с англ. С. Меленевской и Д. Викторовой] / Ларри Хьелл и Дэнис Зиглер. – 3-е изд. – СПб. : Питер, 2009. – 607 с: ил. – (Серия «Мастера психологии»).
8. Кобильник Л.М. Психологічні особливості самоактуалізації особистості майбутніх психологів і педагогів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : спец 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія / Л.М. Кобильник. – Київ, 2007. – 22 с.
9. Тищенко І. А. Психологічні аспекти самореалізації особистості у вітчизняній психології / І.А. Тищенко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Психологічні науки. Вип.121(2) – Чернігів, 2013. – С. 169-172.

References

1. Zyazyun I. A., & Kramushchenko L.V., & Krivonos I.F. (2004) *Pedagogical skills: textbook*. Kyiv: Vishcha shkola (in Ukr.)
2. Kurljand Z. N.(2001) *The teacher's personality of the modern school: study guide*. Odesa. (in Ukr.)
3. Danilova T.M. (2004) *Formation of a humanistic orientation of future practical psychologist*. Abstract of dissertation. Kyiv (in Ukr.)
4. Maslow, Abraham (2006) *Motivation and personality* [Translation of English village A. M. Tatilbayeva]. St. Petersburg: Piter (in Russ.)
5. Allport Gordon (2002) *Formation of personality. Proceedings Favourites* [Translation of English village L. Trubicina, D. Leontiyeva]. Moscow: Smisl (in Russ.)

6. Rogers Carl (1997) *Theory of personality* [Translation of English village V. Lyah, A. Homik]. Kyiv: Vakler (in Ukr.)
7. Larry Hell (2009) *Theory of personality* [Translation of English village S. Melenevskaya, D. Viktorova]. St. Petersburg: Piter (in Russ.)
8. Kobilnik L.M. (2007) *Psychological characteristics of self-actualization future psychologists and educators*. Abstract of dissertation. Kyiv (in Ukr.)
9. Tishchenko I.A. (2013) Psychological aspects of self-identity in the national psychology. *Visnyk Chernihivskogo Universitetu. Seriya Psihologichni nauki (The bulletin of Chernihiv National Pedagogical University. Series: Psychological Science)*, 121(2), 169-172 (in Ukr.)

SHVYDKA Svitlana Oleksandrivna,

associate professor of preschool Education Bohdan Khmelnytsky Cherkasy National University

e-mail: svetfast@mail.ru

SELF-ACTUALIZATION IN THE FORMATION PEDAGOGICAL SKILLS OF FUTURE TEACHERS

Summary. The author considers the problem of the role of teachers in shaping the personality of child. It develops and is formed in terms of political, economic and social change. Teacher actively influences the child. Therefore, an important factor in the formation of future teachers is the professionalism level of self-actualization. Based on analysis of recent research and publications, the author makes a conclusion about the relevance of this problem.

The purpose of the article is to study the essence of self-actualization as an important factor of formation of pedagogical skills of future teachers.

The article deals with the basic theory of self-actualization. In particular, the theory of Maslow's hierarchy of needs. Self-actualization is defined as self-development. Fully realize their potential - is the highest purpose of life, the meaning of life. C. Rogers defines self-actualization as a process of realization of creative potential. This process continues throughout life. G. Allport's theory proves an individual is a dynamic system that evolves.

The author emphasizes the relationship of self-actualization and self-fulfillment. Self-actualization serves as an indicator of the completeness of personal fulfillment. Experimental studies conducted by the author show that the level of self-actualization future teacher affects the formation of the pedagogical skills. That's why, self-actualization should be the object of attention while studying at university.

The conclusion of the article is the assertion that self-actualization is closely connected with the process of formation of professional skills of future teachers. A student who has a motive, exhibits a high level of self-organization, independence and activity. This leads to formation of components of pedagogical skills, knowledge, abilities, teaching techniques, personal and professional qualities of future teachers.

Keywords: pedagogical skills, humanistic orientation of the person, ability, pedagogical technique, self-actualization, motivation, self-realization.

Одержано редакцією 03.01.2016
Прийнято до публікації 05.01.2016